
Tari Lujza

A 110 ÉVE SZÜLETETT LAJTHA LÁSZLÓ ÉS A PALÓCFÖLD NÉPZENÉJÉNEK KUTATÁSA

Lajtha László, a zeneszerző, népzenekutató és zenepedagógus, közvetlenül a Bartók Bélához, Kodály Zoltánhoz kapcsolódó generáció tagja, egyben a modern alapú hazai népzene tudomány utánuk következő jeles képviselője. Népzene tudományi munkásságában kiemelt szerepet kaptak a hangszerek és a hangszeres népzene. Ismertek hangszer történeti tanulmányai, főleg pedig erdélyi és dunántúli hangszeres népzene gyűjtései, melyek egy részét maga adta ki 1954–62 között. Ezek közt volt a nyugat-erdélyi Szék népzenejét bemutató kötet is, mely sokak figyelmét fordította az ottani hangszeres népzene-re és a falu táncgyománnyára, különösen a táncmozgalom kezdeti időszakában. (Lajthának egyébként – mint maga is megemlékezett róla – Kodály javasolta a falu zenei hagyományainak feltárását, s milyen jól tette!) Sokan megtanulták akkor és azóta az ottani kiváló primások, Ferenczi Márton, a legöregebb Ádám István és mások nevét, csakúgy, mint a híres soproni cimbalmos primását, Tendl Pálét, meg a bogyiszlói zenészekét. Az viszont még szakmai körökben is alig ismert, hogy a palócok körében Lajtha kerek 40 éven át folytatta a népzene gyűjtést, s hogy neki köszönhető sok jeles előadó felkutatása. Rácz Mihály pataki-, Németh István és Molnár József cserépváralji-, Baranyi Dezső balassagyarmati- primás, Szabó János rimóci furulyás és a többi zenész, énekes nevét azonban senki sem ismeri. Az egyetlen kivétel Koós József dudás, akiről viszont azt nem tudják, hogy Lajtha felfedezettje.

Hozzájárulhatott a palóc (és a tágabb északi zenedialektusból származó) gyűjtések ismeretlenségéhez, hogy Lajtha azokat nem publikálta, egyetlen hanglez kivételével. A kiadott lemez balassagyarmati felvételeket tartalmaz, s az 1937-ben megkezdett nevezetes Pátria sorozat része, melynek létrejöttében Lajthának is komoly érdemei vannak. A gyarmati felvételeket Lajtha Rajeczky Benjammal együtt készítette elő a kiadásra, a háború alatt megszakadt sorozat folytatásaként. A háború után ezek jelentek meg először, de egyben utoljára is. Pedig nem utolsónak szánták őket; Lajtha és Rajeczky még éveken át (lényegében Lajtha haláláig) folytatta a hanglez felvételek készítését különböző zenekarokkal. Ennek eredményeként további 100

---

lemezre való anyagot rögzítettek, de kiadásuk a pénzhiány, 1956, majd Lajtha halála és sok más tényező miatt elakadt. Az 1951-es lemezkiadvány pedig teljesen visszhangtalan maradt, még szakmai körökben is, hiszen fontosabb események kötötték le a kutatók figyelmét: végre újtára indulhatott A Magyar Népzene Tára című nagyszabású sorozat, melynek sikerétől többek közt azt remélhették, hogy végre intézményes háttérrel kap a népzene-tudomány. (A kiadatlan lemezek közül egyébként Lajtha születésének 100. évfordulójára sikerült megjelentetni a soproni zenekar felvételeit valamint – korábbi visszhangtalanságára tekintettel – a balassagyarmati zenekar előadását, új kiadásban. Az 1992-ben megjelent hangkazetta gyorsan elfogyott, 2001-ben így CD lemezen adta ki újból a Hungaroton Classic. Legújabbán pedig a Pátria hanglemezsorozatot bemutató CD-ROM kiadványra került rá).

A Palócföld népzenejének (főleg hangszeres zenéjének) kutatása a grammatikai lemezek megjelenése után bizonyos értelemben háttérbe szorult. A területen korábban Bartók és Kodály már igen jelentős feltárásokat végzett, de mint köztudott, összességében is a Palócföld a kiindulópontja a modern kutatások kezdetének. Itt készítette ugyanis Vikár Béla a legelső fonográf-felvételt, mely a később híressé vált Fehér László balladát tartalmazta, innen indult Kodály 1906-ban, részben gyalog, a Mátrán át, számos palóc falut érintve a fentebbi részekre, majd e terület feltárásába is bekapcsolódott Bartók az alföldi, székelyföldi és dunántúli kiruccanások után 1907-es, 1910-es gyűjtőútjaival. Az eredményekről különböző formában számoltak be, írásban is. 1911-ben és 1913-ban két ifjú követte őket a terület népzenejének összegyűjtésére vállalkozva: a 18 éves Lajtha László és Molnár Antal. 1918 után a Palócföld zenéjének feltérképezése a 120 éve született Kodálynak köszönhetően nagy iramban folytatódott, de óhatatlanul egyoldalúvá vált, hiszen csak a meghúzott határokon belül lehetett dolgozni. Az 1930-as évektől aztán olyan kutatók kapcsolódtak be a gyűjtésekbe, akik a terület hangszeres zenei hagyományain belül külön is érdeklődést mutattak egy-egy hangszer iránt: Madarassy László, Manga János, Dincsér Oszkár. 1935-től kapcsolódott be az itt folyó munkákba Rajeczky Benjamin, aki széleskörű érdeklődésénél fogva a hangszerekről, hangszeres zenéről is készített feljegyzéseket vokális zenei gyűjtőútjain. Az 1950-es években a jól indult munka megszakadt, bár legalább a vokális népzene területén folytatódott a gyűjtés Borsai Ilonának és néhány helyi gyűjtőnek köszönhetően. Ebből az időből Manga néhány hangszeres gyűjtésén kívül csupán Sárosi Bálintét említhetjük, aki a magyar népi hangszerállomány felmérése céljából a Palócföldet is végigjárta az 1960-as évek elején. Területünkön a népi

---

hangszer, hangszeres népzene gyűjtése és feldolgozása összességében azonban erősen visszaesett. Mindez természetesen nem maradt tudományos következmények nélkül. A hangszeres népzene szempontjából a palóc népzene – és a tágabb északi népzenei dialektusterület szájhagyományos zenéje – megközelítőleg sem érte el azt az ismertséget és jutott az elismertségnek arra a fokára, amely megillette volna, s amit például a kőrispataki, széki, soproni és szombathelyi hangszeres zenei gyűjtések a szakemberek és a nagyközönség körében elértek. Míg Lajtha monográfiái igen ösztönzően hatottak a hangszeres zene további gyűjtésére (főleg Széken és általában Erdélyben), tudományos feldolgozására, továbbá a táncház- és szélesebb népzenei mozgalomra, addig a palóc és a többi északi terület gyűjtőmunkáját hangszeres vonalon az 1970-es évektől alig folytatta valaki (e sorok írója a kevesek egyike). Bizonyára ez a kutatási érdektelenség illetve nagyrészt vokális zenei érdeklődés is oka volt annak, hogy 1967-ben egy nagyszabású palóc-kutatási program elindításakor a népi hangszer és hangszeres népzene az Egerben megtartott tanácskozáson be sem került a feldolgozásra váró kutatási témák közé. A 20 éven keresztül folytatott munkák eredményeként végül megjelent (és különben kitűnő) *Palócok* című, négy kötetes munkában így a palóc népi hangszerekről, hangszeres zenéről nem esik szó. (A helyzet mára még furcsábban változott meg: a Nógrád megye népművészetét – benne népzenejét bemutató, 2000-ben megjelent reprezentatív kiállítású kötetben – a vokális népzeneről sincs szó, a népzene mindössze a néptáncokkal kapcsolatban említett néhány táncnév képviseli. Ennél fogva a palóc népzene kutatói közt Rajeczky Benjamin és a palóc népzenevel foglalkozó sok más jeles kutató, mint Kodály Zoltán, Borsai Ilona egyáltalán nem szerepel, Lajtha László neve pedig egyedül az 1951-es balassagyarmati-lemezek kapcsán van feltüntetve.)

Kapja meg hát Lajtha legalább most, születésének 110. évfordulóján a Palócföldön az őt megillető helyet! Hiszen jelentős szerepet vállalt a Pátria sorozat palóc dudásai (például Mezőkövesdről), furulyásai (például Rimócról) és énekesei felkutatásában is. A Palócföldön 40 éven át többé-kevésbé folyamatosan végzett gyűjtőmunka egyedülállóan hosszú időszak, s egyetlen más általa bejárt földrajzi területtel sem hasonlítható össze. Az 1892. június 30-án született Lajtha 1911-ben, 18 éves fiatalemberként járt először a palócok között, a volt Gömör megyei Ajnácskőn (ma Szlovákia). Utoljára pedig 1951-ben Balassagyarmaton illetve 1952-ben Pásztón és környékén ténykedett a területen gyűjtőként.

A palócok közti működése nemcsak időtartamát tekintve egyedülálló. S bár itteni ténykedése nem közismert, gyűjtéseiből azért mégis sok dallam

---

vált ismertté, sőt közkedveltté, anélkül, hogy a zeneszerető közönség ismerné a dallamok gyűjtőjének nevét, tudná származási helyének eredetét. Lajtha palóc (és egyéb) gyűjtései Weiner Leó művein keresztül már az 1930-as évektől a hangversenytermek pódiumaira kerültek. A zenehallgató szempontjából természetesen mindegy, mi a műzenei darab (népi vagy más) dallam-eredete. Hiszen a feldolgozást követően a népdal vagy hangszeres dallam már a szerző saját alkotása: beépült a szerző által adott formai keretbe, átformálódott a csak rá jellemző stílusjegyeiktől. Így természetesen a Lajtha gyűjtéséből származó, Weiner által a Néprajzi Múzeumban tanulmányozott, kiválogatott majd feldolgozott palóc népdalok is Weiner sajátjaiként vonultak be a köztudatba. Több más közt ilyen például a népszerű *Rókatánc* tétel az op. 20-as Divertimentóban (II. tétel), melynek alapdallamát Lajtha 1930-ban balassagyarmati cigányzenészekről gyűjtötte számos más és Weiner által szintén felhasznált dallammal együtt. (Weiner 15 hangszeres és vokális dallamot használt fel Lajtha palóc gyűjtéséből kompozícióiban.)

Mielőtt Lajtha palóc gyűjtését közelebbről megismernénk, emeljük ki életének legfontosabb mozzanatait!

Szülei kívánságára jogot tanult, de mellette a Zeneakadémián zenei tanulmányokat is folytatott. Herzfeld Viktornál zeneszerzést, Szendy Árpádnál zongorát tanult, majd Lipcsében (1910), Genfben (1910–11) és Párizsban (1911 V. d'Indy-nél) képezte magát tovább. Az első világháborúig évente több hónapot töltött Párizsban, s ez megmagyarázza francia orientációjú zeneszerzői hangvételt. 1913-ban doktorált közgazdaságtanból, ugyanabban az évben megkapta zeneszerzés diplomáját. Ebből az évből valók első művei is. 1910-ben, 17 évesen, mint zeneakadémiai növendék, kapcsolódott be a népzenei gyűjtőmunkába, s hamarosan (1913-tól) a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára (a későbbi Néprajzi Múzeum) népzenei gyűjteményének őre, majd vezetője lett, egész 1950-ig.

Sorsa az európai szellemű, független magyar értelmiségi sorsát példázza. 1914–18-ig a fronton harcolt, ahová önként soroztatta be magát katonának, mert erkölcstelen kivételezésnek érezte volna, ha más sorsot vállal, mint honfitársai. A katonaság alatt súlyos gyomorfekélyt szerzett, úgy került vissza a múzeumba dolgozni. A kommün alatti magatartásáért fegyelmi eljárást indított ellene a múzeum (akárcsak Bartók, Kodály és Dohnányi Ernő ellen a Zeneakadémia). 1919-től a Nemzeti Zenedében zeneszerzést, zeneelméletet, kamarazenét, karéneket tanított. Ugyanebben az évben megnősült. A szülők akarata ellen kötött házasságukban (vagyonatlan, egyszerű származású, de művelt és Lajthához élete végéig hűséges nő) csak magukra

---

számíthattak. A frontszolgálat, majd a családalapításból eredő anyagi gondok miatti túlfeszített munka következtében Lajtha beteg lett, így korai nyugdíjazását kellett kérnie (1920-ban megszületett első fiuk, két év múlva a második). Kiújult gyomorfekélyével azonban nem tudta a munkát folytatni, s bár 1926-ban egy Graz környéki szanatóriumban valamennyire kikezelték, 1928-ban idő előtti nyugdíjazását kellett kérnie. Felgyógyulása után nyugdíjasként újból a múzeumban dolgozott, s népzene gyűjtő munkája mellett tudományos tanulmányait is folyamatosan kezdte megjelentetni. Zeneszerzőként még 1929-ben nemzetközi elismertséget hozott számára egy Coolidge-díj. Időközben tudományszervezőként is egyre többet dolgozott, s együttműködött az európai népzene kutatás jeles képviselőivel. Rendszeresen képviselte Magyarországot a Nemzetközi Népzene tudományi Kongresszusokon, például 1928-ban Prágában, 1930-ban Olaszországban, és Belgiumban. 1928–1939-ig vezető szerepet töltött be az *International des Arts Traditions Populaires* szervezetben; irányításával adták ki a maga korában nagy jelentőségű, egyes európai népzene ket bemutató *Musique et Chansons Populaires*-t (1934), és a *Folklore Musicale*-t (1939).

A 2. világháború alatt nyílt náciellenes magatartásáról volt ismert. Szerepet vállalt az ellenállásban, francia barátainak itthonról küldött élelmiszer-csomagot, amíg csak lehetett. Mindezek miatt csak nehezen tudta kiharcolni, hogy az 1937-ben Pátria címmel megkezdett autentikus népzenei felvételek készítése folytatódjon. Ezeket Lajtha egészen a német megszállásig dolgozott: az utolsó felvételek 1944 januárjában készültek úgy, hogy még sikerült Erdélyből áthozatnia Budapestre a kőrispataki zenekart. 1945-ben a Rádió zeneigazgatójává nevezték ki, de már 1946-ban megszüntették megbízatását. Szintén 1945-ben ő lett a Nemzeti Zenede igazgatója, közben pedig újból dolgozott a Néprajzi Múzeum Zenei Osztályán. 1946 augusztusától decemberig a Néprajzi Múzeum megbízott igazgatója volt, 1947-től a Magyar Néprajzi Társaság egyik alelnöke. A múzeumban a háborús visszontagságok után egyedül kezdte meg a népzenei gyűjtemény gondozását (első teendője a nedves pincében tárolt fonográfhengerek állapotának felmérése, mivel sok megpenészedett, elrepedt). Ekkor alkalmazta 1946-tól – bár évekig fizetés nélkül – az egyházi iskolai tanári állásából, majd egyetemi állásából is elbocsátott, fizetés nélkül maradt Rajeczky Benjamint. Lajtha hivatalos beadványaiban sokat érvelt Rajeczky mellett, kiemelve megbízhatóságát és kiváló szakmai képességeit, kinevezését a múzeumban azonban sokáig nem sikerült elérnie. Az osztályt viszont nyugodtan hagyhatta ott és bízhatta rá 1947-ben, amikor hosszabb időre Párizsba indult, hogy egy 1941-ben írt zenekari művének (op. 35.) bemutatóján részt vegyen, valamint egyéb,

---

háború előtt vállalt kötelezettségeinek eleget tegyen. Útjához már 1946-ban útlevelet kért, amit elutasítottak, de a nemzetközi szakma nyomásának engedve végül teljesítettek. Párizsban többek közt zeneműkiadójával és a Francia Rádió igazgatójával tárgyalt, valamint népzenei bizottsági kérdésekben vette fel a háború alatt elejtett szálát. Párizsból Londonba utazott, ahol részt vett a Nemzetközi Népzenei Tanács megalapításában, melynek vezetőségi tagjává is választották. 1948 októberében tért haza, a frissen hatalomra került kommunista rezsim pedig igyekezett kifejezni nem tetszését Lajtha nyugati kapcsolata miatt. 1949-ben leváltotta Nemzeti Zenede-i igazgatói posztjáról, felfüggesztette tanári állásából. 1949-ben elutasították útlevélekérelmét egy genfi és párizsi népzenei konferencián való részvételhez. 1949 őszén azonban még újból sikerült anyagi támogatást szereznie a népzenei felvételek folytatására, amit Rajeczky Benjammal végeztek. 1951-ben múzeumi állásából is elbocsátották. Ez fájt neki legjobban, hogy szeretett népzenei gyűjteményétől is megfosztották, mely végeredményben 1913-tól neki köszönhette létét. Mindez már sok volt a Lajthát elismerő zenei szakmai köröknek is. Közbenjárásuknak (többek közt Kodálynak) köszönhetően 1950-ben Kossuth-díjat kapott népzene kutatói munkásságáért. Heti háromszor továbbra is kijárt a múzeumba a megszokott munkatempóban, annak ellenére, hogy ott már nem alkalmazták. Olyankor 8–10 fiatal, tanulni vágyó és más munkatárs forgolódott körülötte, sokan olyanok, akiknek korábban ő harcolt ki valamilyen alkalmi keresetet. A Kossuth díjat a Rákosi rezsimtől nem akarta elfogadni. Végül azonban rábeszélésre mégis elfogadta, de rögtön szétszította a nála rosszabb körülmények közt élőknél.

1951-ben Újfalussy József közbenjárására a Népművelési Minisztériumból is kapott anyagi támogatást népzene gyűjtő munkája folytatásához. Ugyanebben az évben a Zeneakadémián tanított népzenei lejegyzési módszertant. Lassan azonban – részben az őt ért sérelmekből kifolyólag kissé nyers modora miatt – egyre inkább elszigetelődött, idehaza is. Csupán egy szűk szakmai kör tartott ki mellette, akikkel a népzenei gyűjtést, kiadásra előkészítést végezhetett egyelőre még a múzeumban. Tanítványain (például Avasi Béla, Gábor Éva) kívül Rajeczky Benjamin dolgozott vele a széki, szépkenyerűszentmártoni kötet lejegyzésén, s Rajeczky kottázta le a kőrispatai gyűjtés hanganyagát ún. nyers lejegyzés formájában. (Az viszont Lajtha részéről érthetetlen, miért nem említette meg a kötetekben Rajeczky nevét.) A fiatal munkatársak közül Tóth Margit és Erdélyi Zsuzsanna dolgozott vele rendszeresen a gyűjtőutakon, 1950-től főleg Sopron- és Vas megyében. A francia tudományos és művészeti élet – mely részéről mindig is megbecsülés övezte – 1955-ben az *Institut de France* tagjai sorába választotta.

Az 1956-os október 23-i forradalom híre gyűjtőúton érte, s a felkelés vérbefojtása pedig igen megviselte. 1957-ben szívtrombózist kapott, de felépült, s azt követően a korábbi lendülettel dolgozott. 1962-ben francia barátai és a nemzetközi szakma nyomásának engedve hosszú idő után újból kapott nyugatra útlevelet (Nadja Boulanger pl. zeneszerző verseny zsűrijébe hívta). Párizsban, Londonban, Monte-Carloban és Osloban tartott tudományos előadásokat. 1962-ben még részt vett egy gottwaldowi konferencián is elnökként és aktív vitapartnerként. Ugyanebben az évben még írt egy művet is (op. 68.), ám egy 1963-as gyűjtőút után kapott második szívtrombózist szervezete már nem tudta legyőzni, s 1963. február 16-án meghalt.

Ennyi dióhéjban Lajtha László életrajza, amelyből hiányzik az igen gazdag zeneszerzői-, a tanári és tudományszervezői életmű méltatása, de még a teljes népzene kutatói munkásság bemutatása és méltatása is. A részletekbe menő ismertetés helyett palóc gyűjtéseinek is csak a legfontosabb vonásait emeljük ki. Elsőnek ismerkedjünk meg a Lajtha által bejárt részekkel. (Itt jegyezzük meg, hogy a megyék, falvak esetében a trianoni határok előtti, 1913-as megyebeosztásra támaszkodunk. Egyes részek így ma Szlovákiában illetve más megyében találhatóak.)

1911-ben Gömörben, 1913-ban az Ipolyvidéken, 1922-ben a Heves megyei részeken, 1929-ben Borsod megyében és újból a hevesi részeken járt gyűjteni. 1930-ban és 1935-ben Nógrád- és Heves megye, közben 1934-ben, majd 1938-ban csak Nógrád megye került sorra, s végül a 2. világháború idején az 1940-es ipolyvidéki út zárta a sort. A 2. világháború háború után először 1950-ben jutott el újból a területre. Ekkor korábbi gyűjtőhelyeit kereste fel Nógrádban és Hevesben. Folytatódott a munkája a két megye területén még 1951-ben, illetve befejeződött 1952-ben. A Palócföldön 11 évvel a halála előtt járt utoljára. Érdeemes felsorolnunk a bejárt falvakat is. Az első a gazdag mondavilággal övezett honfoglaláskori település, Ajnácskő (Gömör megye). 1911 áprilisában járt a faluban, jó ötven évvel azután, hogy Petőfi is megfordult ott. De boldog lett volna az ifjú Lajtha, ha hallhatja az ajnácskői csevicsé fűrdőházban muzsikáló Csomai Jóska cigánybandáját, amely Petőfi 1845-ös Úti jegyzetei szerint „gyönyörű nótákat huzott Lavotta, Csermák, s másoktól...”! A költőt, – mint írásából tudjuk – különösen megragadta a karancsaljai nóta, melyet akkor hallott először. A cigányzenei élményekre Lajthának ekkor még várnia kellett. A terület dudahagyományával azonban már második palócföldi útja során, 1913-ban megismerkedhetett Ipolybalogon és Ipolykelenyén (mindkettő Hont megye) valamint Nemesócsán (Komárom megye). Abasár és Gyöngyöshalász

---

(Heves megye) következett 1922-ben, majd 1929-ben Bogács, Cserépváralja, Kisgyőr, Mezőkövesd és Szentistván (valamennyi Borsod megye). 1930-ban jutott el Balassagyarmatra, Hugyagra, Mocsárapátiba, Rimócra (Nógrád megye) valamint Mikófalvára (Heves megye). Ezt Kazár (Nógrád megye) követte 1934-ben, majd Boldog (Pest megye), Egerszalók (Heves megye) és Érsekvadkert (Nógrád megye) 1935-ben. Gazdag az 1937-es esztendő is; ekkor újból Cserépváralján, majd Dejtáron és Patakon (Nógrád megye) járt. 1938-ban került sor a borsosberényi, a rimóci (Nógrád megye) és a mezőkövesdi (Borsod megye) felvételekre. 1940-ben újból Hont megyében dolgozott (Ipolyszécsénke és Ipolyvarbó).

Ezután tíz év elteltével járt újból a területen: 1950-ben a régi helyek közül Érsekvadkerten, Patakon és Balassagyarmaton fordult meg újból (az utóbbi városban kétszer is), s eljutott Mohorára és Szirákra is (Nógrád megye). Ezután megint Balassagyarmat következett 1951-ben, valamint Heves megyében Eger környéke, Borsod megyében pedig Szikszó környéke. 1950–52 között több ízben megfordult Pásztón is (mely ekkor már Nógrád megyéhez tartozott).

A fentebbi gyűjtések terméséből hangszeres zenei szempontból az 1913-as ipolybalogi (főleg dudadallamok), az 1929-es cserépváralji (népi klarinét és cigánybanda), az 1930-as és 1950–51-es balassagyarmati (cigányzenekar), az 1935-ös érsekvadkerti (duda, kanásztülök) valamint az 1938-as rimóci és borsosberényi (duda), valamint 1939-es mezőkövesdi (duda) gyűjtés anyaga a legjelentősebb. A hangszeres zene mellett Lajtha figyelmet szentelt a terület népszokásainak is. 1933-ban így a Palócföldön fennmaradt jellegzetes tavaszi népszokásról *Kiszejárás a Hont megyei Ipolybalogon* címmel közölt tanulmányt.

A hangszeres gyűjteményben akadnak olyan dallamok, amelyek kizárólag, vagy pedig főleg a palóc területen otthonosak. Elsősorban egyes dudánóták tartoznak ide, melyeknek füttyült, énekelt és dudán játszott változatait viszonylag nagy számban megtaláljuk már Lajtha első gyűjtései közt. Nézzük meg közelebbről előbb a dudával kapcsolatos anyagot!

DUDANÓTÁK, DUDA, DUDAHAGYOMÁNY

Lajtha az 1913-as gyűjtést követően tömegesen csak az 1930-as gyűjtéskor találkozott a palóc dudánóták sajátos világával. A „pásztornép” repertoárja kapcsán figyelt fel a hangszeres és énekes előadásban hol kissé szabadon, hol meg feszes előadásban megszólaló ritmikus táncdallamokra, melyeknek további kutatását is elhatározta. „A falusi földművesnél több régiséget őrzött

---

meg a pásztornép. Folytatni is fogom közöttük a gyűjtést, mert megmen- tendő értékeket hiszek még náluk.” írta 1931-ben, gyűjtési beszámolójában. Hozzátette még azt is, hogy másutt is folytatni fogja a gyűjtést, „megpró- bálom kideríteni, vajjon hány dallamnál szólal meg e ritmus a maga ősi me- revségében, amikor hangszeren játsszák, ... és megállapítani, vajjon nem az énekelt és hangszeres előadás alapvető különbsége az oka a ritmus elválto- zásának.”

Az egyenletes negyedmozgású, feszes előadású dudaritmusú dalok közt olyanokat találunk, mint a szélesebb Palócföldön népszerű, egykor tánchoz, mulatsághoz használt *Duda-duda, szőrös duda, Elment Simon disznót lopni*, és a friss csárdásként ma is népszerű *Hej, kendermag, kendermag*. Megvan gyűjté- sében a Hont (és korábban a Nyitra) megyei területeken kedvelt *Most kezd- tem egy barna kislányt szeretni* (másik jellegzetes szövege *Egész évi keresetem, tyubatyu*). Tipikus a Palócvideken a dudaritmus és a kanásztánc ritmust öt- vöző *Erre gyere amőre én* kezdetű népdal. Jellegzetesen palóc kanásztánc rit- musú népdal (egyben az ugrós tánc dallama) a *Megy a kanász a partnál, zsíros kalapjában* és az *Uccu kanász a gyepen*. Ezek változatos formában és szöve- gekkel található meg gyűjtései közt. Szintén palócvideki, de helyi vonáso- kat is mutat egy dudafelvétel Érsekvadkertről. Ennek dallama a későbbi gyűjtésekben csupán a nógrádmegyeri pásztor Kukucska családdal rögzített felvételek közt van meg *Cickozi baranyi, csíp engem valami* szöveggel. Lajtha az 1930-as években további jelentős dудаanyagot gyűjtött Rimócon, Gyar- maton, Mezőkövesden és Borsosberényben. Az előadók közt egyaránt akadtak aktív dudások, énekesek (a dallamok szöveges megszólaltatásával) és cigányzenészek. Két előadót külön is érdemes kiemelni. Az egyik Koós József kanász, aki többek közt a következő népdalokat játszotta du- dán illetve énekelte: *Aki dudás akar lenni/Annak pokolra kell menni, Pista bácsi, János bácsi/Csak a ládám, azt vigyétek ki, Kerek az én szűrőm alja, Megy a kanász a partnál* valamint *Dudaszó hallatszék/A kertek aljába*. Ami áll a Lajtha által gyűjtött és Weiner Leó által műzenébe ültetett darabokra, fokozottabban érvényes a Koós által énekelt népdalokra. Mindegyik dudánóta Lajtha gyűjtéséből került a köztudatba, sőt közülük három már régóta népzenei tananyagként is forog. Ez azonban nem köztudott, mivel a dudással a Pátria lemezsorozat alkalmával készítették a felvételeket, s így sokan Dincsér Osz- kárt hiszik előgyűjtőnek.

A népzenei hanglemezsorozat felvételei 1937-ben, több éves előkészítő munka után kezdődtek el. A felvételeket Bartók Béla, Lajtha László és Kodály Zoltán irányításával a Magyar Rádió stúdiójában készítették. Ahhoz azonban, hogy a lemezsorozaton a magyar népzenei kincs legjavát és területenkénti

---

sokszínűségét bemutathassák, komoly előkészítésre, közte népzeneegyüttesekre volt szükség. Az ún. előgyűjtéseket többek közt Seemayer Vilmos, Balla Péter, Manga János, valamint a Néprajzi Múzeumban Lajtha mellett segédkező Dincsér Oszkár végezte. Olyan kiváló énekeseket és hangszerjátékosokat kutattak fel, akik alkalmasak voltak arra, hogy méltóképpen reprezentáljanak egy-egy fontos dallamtípust, zenei műfajt, illetve egy adott földrajzi területet s annak jellemző népi hangszerét, s ha lehet, még a rádió mikrofonja előtt se jöjjenek zavarba. Az előadók egy része azokból a falvakból került ki, ahol Bartók meg Kodály valamint Lajtha korábban már megfordult. Akadtak azonban új területek és korábban nem ismert előadók is. Ilyen volt az 1888. november 5-én Vilkén Nógrád megyében született Koós József juhász-számadó, kitűnő dudás, furulyás és énekes, Lajtha László felfedezettje. A felvételek készítése idején 39 éves volt, s feleségével és négy gyermekével egy borsosberényi Wiener uradalmi birtokon pásztorkodott. Azt megelőzően Kóspallagon szolgált. Apja, nagyapja is pásztorok voltak, s mindig Nógrád és Hont megye területén juhászokdtek, csakúgy, mint feleségének családja. Borsosberényben 700 birka volt a keze alatt. Évi fizetése 70 hektoliter búza, 20 hektoliter rozs, 15 anyabirka, 1800 négyszögöl föld használata, 6 szekér gally, napi 1 liter tej és évi 12 pengő volt. Az 1921 óta juhász-számadó Koós legnagyobb fiával együtt őrizte a juhoikat, ám a fiúnak nem járt külön bér. A kereset épp csak a család megélhetését biztosította, de a család jövedelmi szintje a korabeli viszonyok között jóval magasabb volt, mint például azé a négytagú kocsis családe, akikkel – közös konyha használattal – egy házban laktak az uradalomban. Koós iskolázott ember volt: kijárta mind a 6 elemet, volt katona: 1916-ban sebesülten került haza a frontról.

Mindkét hangszerét maga készítette, mivel gyerekkorában a bojtárkodás mellett a hangszer- és a szükséges pásztoreszközök készítésének fortélyait is megtanulta. A Pátria felvételekről készült jegyzőkönyvben díszesen faragott ivócsanakjáról feljegyezték, hogy az a Néprajzi Múzeumba került. Furulyája pedig billentyű nélküli 7 lyukú harántfuvola volt.

A rádió stúdiójában a sokoldalú, bálokban muzsikáló Koós József sok népdal és a dudarepertoárhoz tartozó hangszeres darab mellett a területen kedvelt Vasvári verbunkot is eljátszotta dudán. Az akkor készített fényképfelvételen is dudájával látható a magas 50 éves, fiatalos férfi, amint természetes határozottsággal áll ünnepi viseletében. Csak tekintete árulja el elfogódottságát, amiből kiolvasható meghatottsága: ezek a finom, halk szavú úriemberek itt őt magukkal egyenrangúként kezelik, amint arra kéri, játsszon bele a masinába. Koós 1937. június 7-én játszott a Magyar Rádió

---

stúdiójában Bartók Béla és Lajtha László jelenlétében. Nem tudjuk pontosan, hogy a világháború hová sodorta a zenésznek is kitűnő pásztort, s mi lett a sorsa családjának. Az uradalmak megszűnésével nem maradt kenyéradó gazdája, s állatok nélkül hagyományos vándorló-legeltető foglalkozása is szükségtelessé vált. Az 1970-es években, már Lajtha halála után Manga János talált rá valahogyan Rákospalotán. Az akkor 80. éve felé járó, friss szellemű, jó memóriájú, még mindig kitűnően furulyázó, sőt kitűnő, erőteljes énekhanggal éneklő egykori pásztortól újból felvett néhány dallamot. Dudája akkor már nem volt meg, csak furulyája. Koós József már régen az égi mezőkön terelgeti nyáját. Zenei tudása azonban Lajthának köszönhetően a hangfelvételeken keresztül ma is gazdagít bennünket.

A másik előadó Vékony János mezőkövesdi dudás (1864–1948). A színpompás viseletéről híres matyó faluban a 19. század végén még több dudás volt, akik bálokban, lagzikban muzsikáltak a környékbeli falvakban is. A duda használata azonban az 1920-as évekre erősen visszaesett, így Vékony János, ragadványnevén Jancsó már szinte az utolsó dudásnak számított a vidéken. Paraszt- és csordásszülők gyermeke, aki azonban már más mesterséget választott: kitanulta az órásmesterséget. Kevés földje is volt, s mellékkeresetként dudált. Lajtha 1929-es gyűjtését követően 1937-ben Seemayer Vilmos járt nála, majd 1938 januárjában sor került a hanglemezfelvételre a rádió stúdiójában. Akkor fénykép is készült; Ortutay Gyula, Lajtha László, Bartók (és valószínűleg Seemayer) veszi körül a dudát tartó, alacsony termetű Vékony Jánost. Ekkor már 64 éves volt, s nagy szó, hogy még tudott játszani a hangszerén. A vele készült hangfelvételekről Bartók Béla készített részletes kottát.

ZENEI KOMMUNIKÁCIÓ – KANÁSZTÜLÖK DALLAMOK

A hangszeren játszott új stílusú, vokális magyar népdalok mellett külön értékét képviselik a palóc gyűjtésnek az olyan speciálisan hangszeres zenei elemek, mint amilyenek például a szignálok. A hangszeres szignálok közösek abban, hogy ősidők óta a kommunikáció megkönnyítését célozzák, sőt létrejöttüket is az egymás közti érintkezés egyértelművé tételének köszönhetik. Hosszú idő óta csiszolódott dallamviláguk bebizonyította alkalmasságukat és praktikusságukat az embernek a környezettel való (ember és ember közti illetve az ember és állat közti) érintkezésében. A magyar pásztorok jelzéseit illetően a gyűjtések egyértelműen mutatják, hogy egy-egy faluközösség a környék tehén- vagy disznópásztorainak jelzéseit

---

egymástól jól megkülönböztette. Korosztályonként is voltak külön jelzések. A szignálokat a falu lakossága nemcsak a hangszín, hangerő, hangmagasság, a hang iránya alapján választotta szét, de a közös stílusjegyekből formált jelzések közül az egyénre jellemzőt is ki tudta választani. Lajtha hangsúlyt helyezett arra is, hogy az egykor sokak által értett zenei jelrendszer sajátos világát, a kanásztülkön fújt dallamokat is fonográfra rögzítse, ahogy tette már Bartók és Kodály is. Ilyen szignálokat Lajtha többek közt Érsekvadkerten gyűjtött a kanászok körében.

CIGÁNYZENÉSZEK

A Magyar Néprajzi Társaság 1930. május hó 28-án tartott évi rendes közgyűlésén Dr. Madarassy László főtitkár azt jelentette, hogy az előző évben nyilvánosan beszámoltak többek közt a cserépváraljai népzenei gyűjtés eredményéről, valamint arról, hogy az 1930. évi népzenei gyűjtésekhez is sikerült anyagi támogatást szerezni. Mint írta, a népzenei gyűjtés Lajtha László „választmányi tag szakértő programja alapján már folyik is”. A főtitkár külön köszönetet mondott a támogató banknak és magánszemélyeknek, köztük Herman Géza községi főjegyzőnek Mikófalváról (Heves megye). A mikófalvi gyűjtés nagy része vokális anyag, beleértve az énekelve előadott hangszeres táncdallamokat is, melyeket hangszeres formában a gyűjtés idején Mikófalván egyébként cigánybanda szokott játszani a táncalkalmakon. Ezek közül jelent meg két *Csárdás*, egy *Kopogós csárdás*, egy *Lassú* és egy pásztortánc (*Jubász lassú*) a *111 Táncdal* című gyűjteményben, melyet Rajeczky Benjamin válogatott össze Lajtha László és mások gyűjtéséből. Ugyanebben szerepel még Lajtha palóc gyűjtéséből Cserépváraljáról egy *Gyors, buktató*, Vámosmikoláról (Hont megye) egy verbunkos *Bábó verbungja* címmel, Balassagyarmatról pedig a *Kállai kettős (Gyors, ugrós)* egy változata.

Cserépváralján a táncdallamokat nemcsak vokális formában, hanem cigánybanda játékában is módja volt fonográfra venni. Két verbunkoson és más darabokon kívül felvette a Rákóczi-indulót is, pedig a hangszeres darabnak a néphagyományon belüli alakulását ekkoriban még nem követték nyomon. Ennek az 1929-es gyűjtésnek a maga korából egyetlen, s így különösen becses adata egy *Verbunkos* című darab, melyet Lajtha két változatban is rögzített: a magyar banda primásával (Németh István) és d-klarinetosával (Molnár József) is fonográfra vette. A dallamot csak 1958-ban a Gömör megyei Nemesradnóton játszotta el újból egy cigányprimás, az egykori nagy felvidéki zenei tradíció egyik utolsó képviselőjeként (a gyűjtő Kiss Lajos

---

volt). A cigányzenész Rimaszombatban ma is működő kitűnő primás fia pedig – mint 1997-es gyűjtésemkor meggyőződhettem róla – már egyáltalán nem tudja e dallamot. A cserépváralji példa viszont az egykori szélesebb elterjedtséget jelzi.

Figyelemreméltó a balassagyarmati anyag is. Többek közt azért, mert számos klasszikus verbunkost tartalmaz, s azért is, mert a gyarmati zenészek játéka jól tükrözi a paraszti népi zenei kultúra és a városi kultúra összefonódását, egymásba olvadását. Lajtha éppen a balassagyarmati gyűjtés kapcsán figyelt fel a dudával képviselt régi parasztzene és a cigányzene összefonódására és különbözőségére. A cigányzenészekkel való intenzívebb foglalkozás után sem hagyott fel azonban a parasztzene felkutatásával. Sőt, arra törekedett, hogy azonos faluban rögzítse mindkét réteg zenészeinek repertoárját. Különösen az 1929-es és 1930-as palóc gyűjtésekben feltűnő az aránytartás. Balassagyarmaton például a cigányzenekari felvételek mellett több duda és furulyafelvételt készített Koós Ferenc juhással. Gyűjtőútjain ugyanilyen módon törekedett a vokális és hangszeres hagyomány egyidejű feltérképezésére.

A már említett Petőfi Úti jegyzetben Balassagyarmatról is szó van. Írásában a költő egy néhány kocsmából kihallatszó hegedű- meg bőgő szóról és az ivók egy-egy kurjantásáról szól, mely egy vásár nap előtti éjféli állapotot rögzít. Elképzelhetjük, hogy ahol a 19. század közepén már több banda működött egyidejűleg, ott 100 évvel később is magas színvonalú zenélés volt a jellemző.

Lajtha írásaiból is kitűnik, hogy Gyarmaton számára valami új kezdődött a tudományos megfigyelés terén. Már addigi gyűjtéseiben is akadtak jó cigányzenészek, de nem fordított rájuk nagy figyelmet. Az 1930-as év gyűjtési eredményei közt szintén felsorolt északalföldi gyűjtés cigányzenészt csak „a peregi muzsikus”-ként említette. Ezzel szemben a gyarmati primásról már név szerint számolt be, tömör jellemzést adva családi és zenei háttéréről. Rácz Mihály, becenevén Patkány Miska, a Balassagyarmathoz közeli Patak faluból származó Nógrád megyei cigányzenész a legelső, akinek Lajtha név szerint, írásban is szentelt néhány sort. Ugyanakkor a pataki zenészekről adott néhány mondatos információ már előrevetíti Lajtha későbbi, kifinomult szemléletmódját, melynek lényege, hogy a kutató gyakori helyszíni megfigyeléssel, egy adott közösség életének részletes megfigyelésével értheti meg és tárhatja fel a népi kultúra működését.

„Egy nógrádi banda” – így írt később a kőrispataki gyűjtés előszavában egy együttesről, mely nem lehet más, mint valamelyik gyarmati, esetleg a Gyarmaton muzsikáló pataki. Az együttes játéka a gyűjtést után 25 évvel is

---

nagy élménye volt: részletesen írt a banda játékmódjáról, valamennyi hangszert frappánsan jellemezve. Érdeemes egy részletet idéznünk: „A két világháború közötti időben kezdetem jobban megfigyelgetni, hogyan játszik az ilyen, kótát nem ismerő, kis és elzárt falvak lakosainak muzsikáló cigánybanda. Akkor még csak fonográf-géppel gyűjtöttünk, amellyel együttest nem lehetett felvenni. Igen sajnáltam, mert sokszor megdöbbenett, amit hallottam. Emlékszem egy nógrádi bandára, amelynek összetétele a következő volt: hegedű, klarinét, cimbalom, kontra, bőgő. A klarinétos a fúvókát egészen a szájába vette, mint valamikor a régi tárogató síposok tették, fel-fújta pofazacskói az orgona szelládája módjára szólaltatták meg a hangszert és a síp oly élesen, hangosan rikoltott, annyira kivált az együttesből, hogy pl. a hegedűs-prímás játékából alig hallatszott valami. A cimbalmosnak nyakbavetős cimbalma volt; kemény verőivel verte a húrokat, kemény, kopogós, megcsörrenő hangja ki-kihallatszott a bandából. Rendszerint a dallamot játszotta, de hang-repetícióval, másképpen díszítve, másképpen körülírva, másképpen játszotta, mint akár a hegedű, akár a klarinét. A nagybőgő meg-rántott vonóval játszott hangjai eléggé kivehetőek voltak. A bőgő patronokat, formulákat játszott. Ezeket szabadon cserélgette és bizony harmóniailag igen gyakran semmi köze sem volt a melódiához. A kontrás épp oly szabadon, helyükről el-elcsúszó patronokkal dolgozott, mint a bőgő. Hol valamelyik melódiát játszó hangszerhez, hol a bőgőhöz közeledett, hol önállóan játszott egy-egy harmonikus figurát, de a harmónia éppen bizonytalan léte miatt sehová sem illett. A hegedűs-prímás hegedűhangja hallatszott a legkevésbé, s bár a hangzásban legkisebb volt a szerepe, mégis ő volt a banda feje. Ő választotta, indította a dallamokat, ő kezdett valami újba, ő adta meg a tempót, egyszóval ő vezetett. Nógrádban is, Somogyban is megpróbáltam lejegyezni valamit, minthogy azonban a dallam ismétlésekor majd mindig másképpen játszottak, nemigen sikerült egy-két taktusnyi bizonytalan vázlatnál többet papírra vetnem.” Bevallottan ez a banda fordította Lajtha kutatói szemléletét új irányba, s vezette rá nemcsak általában a falusi cigányzenekarok vizsgálatára, hanem például a „hamis zenekarok” vizsgálatának fontosságára is. A kőrispataki kötet előszavában és egy külön tanulmányban aztán azzal is foglalkozott, mit ért a népzeneben „hamis” alatt. Megfigyelései nyomán meggyőzően fejtette ki azt a népzene tudományi – ma már – alaptételt, hogy a népi előadásban részben az európai hangrendszerektől eltérő hangsorok használatából, részben a nem homofon többszólamúságból erednek azok a hangzatok, melyek a dúr-moll tonalitáshoz szokott fül számára hamisságot jelentenek, de valójában nem azok – legalábbis egy jó zenei előadás és felkészült technikai szint esetén. A gyarmati

---

zenészek Lajthára gyakorolt hatása nyilvánvaló volt, ezért is tért vissza hozzájuk a második világháborút követően. Csakhogy az ottani bandák már nem a régiak voltak, melynek tagjai sokfelé szóródtak szét. Csalódást hozott érsekvadkerti, mohorai és pataki kiruccanása is. A 30-as években Patakon két banda is működött, s mindkettő olyan híres volt, hogy az egész környékre hívták őket. Ezeket az együtteseket nemcsak a háború zilálta szét: meghaltak az öreg primások is, a fiatalok meg már nem vagy csak töredékesen tudták az öregek által játszott régi darabokat. A Gyarmaton ekkor meghallgatott cigánybandák közül legjobbnak bizonyult az az együttes, melyet Baranyi Dezső (becenevén „Rekedt”) vezetett. Az Ecsegen született, majd Nógrádverőcén is működött Baranyi kitűnt jó technikájával, tiszta játékaival, gazdag és a környéken jellemző műsorával tűnt ki a többi banda primásai közül. Így került az ő együttese a Pátria lemezre.

Kállai Bertalan (Berci) jónevű pásztói cigányprimás 1986-ban arról tájékoztatott, hogy Lajtha őt és együttesét többször meghívta játszani a rádióba. „Lajtha László 1950-ben vagy 1952-ben meghallgatta a bandámat, fel is akarta venni a játékunkot. Tetszettünk neki, de azt mondta kicsit városiasan muzsikálunk, neki falusiasabb kellene. Elment, hogy keressen másik bandát, de ígérte hogy majd visszajön. Sorra járta ő akkor itt mindenféle a falvakat, vót Szirákon, Ecsegen, Csécsén meg Erdőkürtön is – tőlünk is kérdezte, hogy hol vannak még bandák –, de nem igen vót szerencséje.” – mert akkorra már sok a banda végérvényesen feloszlott.

A Lajtha palóc gyűjtéseket bemutató írásunkban nem térhettünk ki a többi gyűjtőút ismertetésére. De, hogy időben tudjuk mihez mérni működését a palóc területeken, a második világháborúig bezárólag megemlítek néhány gyűjtőutat. 1911-ben Ajnácskő után Csík megyébe ment, ahol többek közt a gyimesi csángó népcsoportot is felkereste – az első népzene kutatóként. 1912-ben újból Csíkban járt, majd 1922-ben Bogyiszló, 1923-ban többek közt Törökkoppány következett. Az ezt követő évek alatt került sor az északkelet-magyarországi (Zemplén megyei) és kiskunsági gyűjtésekre, melyeket a Szatmár megyei falvakban tett gyűjtőutak követtek 1933–34-ben. 1938-ban már Kolozs megyében, majd 1940-ben Széken gyűjtött. 1951, a gyarmati hanglemezfelvevételek után már főleg a Dunántúlon, valamint Debrecenben és más helyeken dolgozott.

Az összefoglalás talán dallampéldák nélkül is jelezi, milyen sokrétű, területileg mennyire széles, mennyiségileg milyen számottevő, zenei stílusok szempontjából pedig milyen gazdag, változatos Lajtha Lászlónak a palóc

---

ethnikum körében végzett hangszeres (és vele együtt vokális) népzene gyűjtése. Lajtha a néhány északkelet-magyarországi helység és a Nyitra megyei Tardoskedd kivételével kifejezetten palóc területeken, azon belül főleg az ún. palóc centrumban (pl. a Mátra környékén, az Ipolymentén, Rimócon, a Tarna völgyében, az egri völgyben és a Sajó völgyében) végezte gyűjtőmunkáját. Gyűjtései közül nem ez az egyetlen, amely a halála óta eltelt időben sem kapott megfelelő nyilvánosságot, de kétség kívül a legnagyobb. Nemcsak Lajtha, hanem a palóc népi kultúra miatt sem mindegy tehát, hogy tudunk-e róla, vagy sem. Legalább most, születésének 110. évfordulóján hajtsunk fejet itteni működése előtt! Annál inkább, mert az évtizedeken át folyamatosan végzett palóc (és más területek tapasztalataival gazdagított) hangszeres zenei vizsgálódások indították el őt azon az úton, amely egyenesen vezetett a hangszeres népzene kutatás mai eredményeihez.

Jan Sztaudynger

NÉZŐPONTOK

Az, ki egy nőt még sohasem látott,
Angyálnak hiszi, ki megvált világot.
Az, ki a nőt csak távolról látja,
Gondolja ember ő, felebarátja.
De ki csak egyszer is ha közelről látta,
Minden porcikája vele együtt bánta.

AZ ELSŐ KÉRDÉS

Még csak épp-hogy kész lett Ádám,
Szólt: Teremtőm, és a madam?!

TÁVIRAT (HIRDETÉS)

Egy bordát adok s ha kapok érte
Egy szép Évát, – nekem megérte!

MINŐ ISTENI HARAG...

Mily szörnyűséges isteni harag,
– halljátok e tréfát?!
Az Édent vette el Ádámtól az Úr,
nem Évát!

ALMA EVÉS UTÁN

Ádám, mikor észrevette a meztelen Évát,
Már nem követel más Édent
és nem is vált témát.

A MEGMENTETT PARADICSOM

Ha Évát jobban szemügyre veszem,
Hát almát inkább sosem eszem!

MINDIG UGYANAZ

Már Ádám óta, – nagy idő! –
Oldalunkon jössz ki, nő!

A FÉL ALMA

Édeni kép, örök ábra,
Mi lesz ennek majd az ára?

A NŐK DÍCSÉRETE

Nők, picik és nagyok,
Mélyek és sekélyek,
Fekete és kékszeműek,
Mind ahányan vagytok.

Ti vagytok a föld sója,
Sóként sok szem marója,
Belőletek sohsincs elég,
Nyomotokban minden elég.

Szíven talál nyilatok,
Bilincselő vad elem,
Minden útvég ti vagytok,
nincs menekvés, kegyelem.

Gyöngédek, édesek, kedvesek,
Kik ne szeretnének, kevesek,
minden sebre gyógyír talán,
Vagytok mint... valódi csalán.

Túlzás nélkül mondható:
Ti vagytok mind, ami jó.
De pimasz vagyok, hát kérdezni merem:
Az Úristen nőt mégis, minek teremt?!

Krakkó, 1927.

(Fordította: Glezgo Antal)